

Vasylevych A. V.

SECONDARY VOCATIONAL TECHNICAL TRAINING INSTITUTIONS
OF THE SOUTH OF UKRAINE (1902-1917): HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

The paper considers the way of formation of secondary vocational technical training in the South of Ukraine. At the end of the XIXth century there was such a socio-economic situation, when the economy required the engineers and workers skilled in such industries as shipbuilding, electrical and flour milling business. On the initiative of the community and progressive officials in the first decade of the twentieth century three secondary training institutions were established in the region: Secondary Mechanical and Technical School with a lower vocational school in Mykolayiv (specialization – shipbuilding and ship repairing), Odessa Private Secondary Electrical Engineering School of V. P. Gadzyatskyi (Electrical Engineering) and Odessa Mill and Technical School (flour grinding). Their foundation, curriculum, material and financial support are analyzed in the paper.

The author concludes that in the early twentieth century in the South of Ukraine was developed a number of secondary vocational schools, which had the task to train multifunctional shipbuilders, ship repairmen, electricians, telegraph and telephone operators, millers and grain specialists. The training system in specified educational institutions was classical for Russian Empire of that time and therefore for Ukraine. It followed common training programs and usually did not have any deviations or changes. Instead, it should be noted that well-established system of training of skilled workers proved its value because of a significant number of hours for practical development of key techniques and skills.

Keywords: secondary education, vocational training, the South of Ukraine, technical training.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 377.3(477.7)(09)

Данилова О. І.*

**ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ**

У статті проаналізовано підготовку кваліфікованих робітників як засобу формування робітничих кадрів УРСР у 1940-1958 роках. Цей період схарактеризовано як час становлення системи трудових резервів, що відповідало суспільно-політичному напрямку розвитку трудових ресурсів Радянської України. Розглянуто освітні нормативно-правові документи, що регламентували діяльність системи трудових резервів. Визначено, що трудові резерви були передумовою становлення системи професійно-технічної освіти України. Висвітлено особливості системи трудових резервів південного регіону України, проаналізовано зміни у навчально-виховному процесі навчальних закладів, їх матеріально-технічної бази, кількісних показників тощо.

Ключові слова: трудові резерви, професійно-технічна освіта, професійно-технічний навчальний заклад, училище, кваліфікований робітник.

Процес реформування професійно-технічної освіти потребує ґрунтовних наукових досліджень, відповідної нормативно-правової бази. Усебічне вивчення досвіду створення системи підготовки кваліфікованих робітників, етапів її розбудови, управління нею дозволить скласти об'єктивну картину модернізації професійно-технічної освіти на сучасному етапі. Регіональний аспект у дослідженні розвитку професійно-технічної освіти України в період її реформування та модернізації є досить суттєвим і вартим наукових розвідок. Вивчення умов, особливостей розвитку кожної складової регіону дасть можливість узагальнити тенденції розвитку професійно-технічної освіти регіону в цілому.

© Данилова О. І.

Актуальним у розгляді трансформаційних змін у професійно-технічній освіті є звернення до організаційних засад системи трудових резервів, на основі якої було створено систему професійно-технічної освіти.

Історичний досвід розвитку професійно-технічної освіти завжди був предметом досліджень науковців. Питання історії професійно-технічної освіти в Україні висвітлювали О. Аніщенко, С. Батишев, А. Веселов, І. Лікарчук, М. Пузанов, С. Ситняківська, М. Соловійов, Г. Терещенко, М. Харламов, О. Хромова й інші.

Розвиток професійно-технічної освіти в різних регіонах України висвітлений у працях В. Головінова, Я. Нагрибельного, І. Ніточко, І. Павлика, Д. Пенішкевич, І. Петрюк, Н. Слюсаренко, М. Яценка тощо. Однак, аналіз наукових праць, психолого-педагогічної й методичної літератури засвідчує, що, незважаючи на досить широкий спектр досліджень у галузі розвитку професійно-технічної освіти в Україні та її регіонах, підготовки кваліфікованих робітників, нерозкритим залишилось питання передумов становлення системи професійно-технічної освіти на Півдні України.

Метою статті є аналіз організаційних засад системи трудових резервів на Півдні України як передумови становлення системи професійно-технічної освіти.

Наприкінці 1930-х років в Україні стало очевидним, що «в країні немає єдиного керівництва справою масової підготовки кваліфікованих робітників, існує різнобіччя в термінах і методах навчання. Незадовільне територіальне розташування шкіл фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) – воно не відповідало розміщенню виробничих сил» [9, с. 9]. На той час кожна школа ФЗУ випускала кадри тільки для підприємства, складовою частиною якого вона була, а це означало, що підприємства, які щойно створювалися, не могли бути забезпечені кадрами.

Отже, у вищезазначений період в Україні склалися передумови створення нової системи підготовки робітничих кадрів – системи трудових резервів. Указом Президії Верховної Ради СРСР № 37 від 2 жовтня 1940 р. «Про державні трудові резерви СРСР» передбачалося «щороку готувати для передачі в промисловість державні трудові резерви кількістю від 800 тис. до 1 млн. осіб, шляхом навчання міської й колгоспної молоді певним виробничим професіям у ремісничих училищах, залізничних училищах і у школах фабрично-заводського навчання» [7, с. 453; 8, с. 52; 15, с. 89]. Термін навчання учнів у ремісничих та залізничних училищах складав 2 роки, у школах ФЗУ – 6 місяців.

Залучення підлітків до навчання у системі трудових резервів забезпечувалося правом Ради Народних Комісарів СРСР щорічно призивати (мобілізувати) міську та сільську молодь для навчання в училищах і школах фабрично-заводського навчання (ФЗУ). Також у порядку призову (мобілізації) було зобов'язано голів колгоспів щорічно виділяти по 2 особи «молодої чоловічої статі» на кожні «100 членів колгоспу». Для навчання в ремісничих і залізничних училищах призивалася молодь чоловічої статі віком 14-15 років, для навчання в школах ФЗУ – віком 16-17 років [7, с. 453].

Матеріальне забезпечення учнів здійснювалося за рахунок держави. Але забезпечення учнів трудових резервів харчуванням, одягом, підручниками (а іногородніх – гуртожитками) не завжди забезпечувалося навіть у мінімальному обсязі. Важливим було те, що після закінчення навчальних закладів трудових резервів молодь була зобов'язана відпрацювати 4 наступних роки на державних підприємствах. При цьому вищевказані особи мали право користуватися відстрочками від призову до Червоної Армії й Військово-Морського флоту на час до закінчення обов'язкового строку відпрацювання на цих підприємствах.

Цього ж дня постановами Раднаркому СРСР створювалося Головне управління трудових резервів та визначався порядок призову, який проходив з 10 по 25 листопада 1940 р. шляхом мобілізації та відкритого добровільного набору в ремісничі й залізничні училища в кількості 350 тис. осіб, у школи ФЗУ – 250 тис. осіб [4, с. 17; 7, с. 454]. Ми погоджуємося з думкою науковців, що цими партійними рішеннями було

започатковано створення єдиної централізованої системи планування, організації, підготовки і розподілу кваліфікованих робочих кадрів [9, с. 10].

З метою виконання поставлених завдань були виділені приміщення для училищ, які оснащувалися необхідними інструментами й обладнанням, підбиралися і затверджувалися керівні кадри. До 1 грудня 1940 р. в УРСР було організовано 316 закладів системи трудових резервів, яким було передано 23 тис. верстатів та багато іншого обладнання, інвентаря, меблів; направлено 25 тис. кращих виробничників [7, с. 64]. Так, наприклад, у жовтні 1940 р. у м. Миколаєві було створено 4 ремісничих училища і 6 шкіл ФЗН, в яких підготовка велася за 16 професіями, і вже у травні 1941 р. було випущено понад 2 тисячі молодих кваліфікованих робітників [12, арк. 1].

З метою більш широкого обміну досвідом майстрів виробничого навчання, вихователів, викладачів, інженерно-педагогічних колективів училищ і шкіл ФЗН, Головним управлінням трудових резервів СРСР було прийнято рішення про видання з грудня 1940 р. щомісячного журналу «Виробниче навчання» [8, с. 77].

З 1 грудня 1940 р. у заклади системи трудових резервів прибули 130 тис. молодих людей, їх підготовка здійснювалася за 400 професіями [7, с. 63]. Однак умови проживання та навчання в училищах і школах були складними, що зумовлювало значний відтік учнів. Тому було прийнято рішення, що учень не може самовільно залишити училище чи школу, бо це вважалося злочином, за який підліток міг бути покараний ув'язненням у трудовій колонії терміном до одного року.

Увага до системи профтехосвіти не зменшилася й у роки війни, адже на неї покладалося забезпечення роботи тилових підприємств. У 1942 році було прийнято постанову Ради Народних Комісарів СРСР «Про організацію на підприємствах індивідуального і бригадного учнівства», якою керівникам підприємств на період воєнного часу дозволялося приймати на підприємства осіб з 14 років з 6 годинним робочим днем [7, с. 458]. Значна кількість робочих годин призводила до перевтоми учнів. Вони жили у незадовільних побутових умовах, часто недоїдали. Загалом зазначені аспекти деструктивно впливали на моральний стан і фізичний розвиток підлітків.

Перед системою трудових резервів постало завдання прискореної підготовки кадрів. З цією метою були переглянуті навчальні плани, програми, форми й методи навчання робітників. Учні училищ переводилися на щоденне виробниче навчання тривалістю 8 годин. Вивчення теоретичних дисциплін скорочувалося, а під час виробничої практики учні виконували конкретні завдання: обслуговували верстати й агрегати, видобували вугілля, руду, плавляли чавун, варили сталь, будували заводи і житлові будівлі. Навчальні майстерні опанували випуск автоматів, мін, кулеметів, гранат та іншої бойової техніки, виготовляли друкарські машини, польові радіостанції, біноклі й іншу продукцію для фронту [8, с. 83].

Ще під час війни учні училищ і шкіл ФЗН брали активну участь у відновленні зруйнованих промислових об'єктів, шахт, електростанцій. Так, наприклад, учні Миколаївських училищ і шкіл в кількості 200 осіб прибули на відновлення Миколаївської електростанції [12, арк. 2]; викладачі та учні ремісничого училища № 1 працювали на будівництві переправи в районі с. Гур'івка [5, с. 64].

Не викликає сумніву факт, що у повоєнний час навчальні заклади системи трудових резервів виконували й важливу соціальну функцію, взявши на себе виховання і навчання підлітків, які залишилися після війни без батьків. Особливу увагу привертає постанова Ради Народних Комісарів СРСР і Центрального Комітету Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) «Про невідкладні заходи по відновленню господарства в районах, звільнених від німецької окупації» від 21 серпня 1943 р., якою організовувалися спеціальні ремісничі училища. Приймали до них дітей віком 12-13 років на термін навчання 4 роки. Крім виробничої кваліфікації, учні отримували

освіту не нижче 7 класів середньої школи [7, с. 458]. Також було організоване триразове харчування, забезпечення форменим одягом, взуттям, спідньою й постільною білизною за нормами, встановленими для учнів ремісничих і залізничних училищ.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни всі галузі народного господарства України потребували кваліфікованої робочої сили для відбудови країни. У звіті про роботу Республіканського управління трудових резервів Української РСР за 1944 рік зазначається, що «...повністю знищено або приведено в непридатність навчальні корпуси, майстерні, гуртожитки училищ та шкіл ФЗН. Їхні обладнання й інвентар розграбовані та знищені» [7, с. 459; 8, с. 83]. У результаті самовідданої роботи учнів та працівників училищ і шкіл ФЗН на 1 січня 1943 року відновили свою діяльність 78 ремісничих та залізничних училищ з контингентом 26861 осіб і 83 школи ФЗН з контингентом 16919 осіб. На 1 січня 1945 року відбудована низка навчальних закладів: 175 ремісничих та залізничних училищ, в яких навчалось 58922 осіб, та 324 школи ФЗН з кількістю учнів 67670 осіб [8, с. 460]. Таке зростання мережі пояснюється не лише великими темпами відбудовних робіт, але й розширенням обсягів прийому до шкіл та училищ молоді, зокрема дівчат, проведенням додаткових мобілізацій.

Наприклад, для відбудови зруйнованого війною Херсона 1944 року створено ФЗУ №1 з 6-місячним терміном навчання робітників-будівельників [7, с. 365]. Також у 1946 році на базі «Крекінг заводу» в Херсоні організовано школу ФЗУ № 2, яка готувала зварників-сантехників і котельників. У подальшому, в 1948 році, школу реорганізовано у школу ФЗУ № 4 з підготовки штукатурів, будівельників і столярів [там само].

Однак виникали і проблеми в організації роботи цих закладів. Житлові умови у багатьох школах ФЗН були абсолютно незадовільними, гігієнічні умови в гуртожитках – нестерпними. Зафіксовано факти злочинного поводження з учнями: вироблену ними продукцію записували старшим робітникам з відповідним нарахуванням заробітної плати останнім. Непоодинокими були випадки побиття учнів майстрами виробничого навчання [3, с. 77]. Станом на 1 січня 1945 року для нормальної організації виробничого навчання не вистачало 16296 слюсарних лещат, 3093 токарних і 800 свердильних верстатів, і, як наслідок, на одному верстаті змушені були навчатися працювати 7-20 учнів. Гострими були і проблеми кадрового забезпечення: 48 відсотків майстрів виробничого навчання й викладачів не мали відповідного рівня освіти та професійної підготовки [7, с. 66].

Формування контингенту за рахунок сільських мешканців до закладів трудових резервів мало негативні наслідки для розвитку села. За 1944-1949 рр. у порядку мобілізації до ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН було направлено на промисловість зі складу сільського населення 2558,6 тис. дорослих селян і молоді. Наслідком цього стала гостра нестача робочої сили у колгоспах [3, с. 80].

У 1946 р. Головне управління трудових резервів при Раді Народних Комісарів СРСР та Комітет з обліку і розподілу робочої сили були реорганізовані в Міністерство трудових резервів, у підпорядкування якого були передані всі училища і школи ФЗН [8, с. 98]. Важливе значення для перебудови професійного навчання молоді мала постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи по поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників і ліквідації плінності учнів у ремісничих, залізничних училищах і школах ФЗН», прийнята 2 серпня 1948 р. [8, с. 99].

У зазначеному документі вказувалося на необхідність підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання, викладачів і керівних кадрів; розширення й покращення навчально-виробничої та матеріально-технічної бази навчальних закладів; забезпечення новими навчальними планами відповідно до сучасних вимог та ін. Актуальним лишалося питання збільшення кількості кваліфікованих робітників, підготовлених системою трудових резервів. Також постановою визначався перелік професій з підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах трудових

резервів: в училищах він складав 111 професій, у школах ФЗН – 96 [там само]. При цьому для кожного училища чи школи ФЗН встановлювався постійний перелік професій, кількість яких складала від 3 до 8 (залежно від контингенту учнів).

Міністерство трудових резервів затвердило типові устави ремісничих, залізничних училищ і шкіл ФЗН, у яких передбачалися порядок прийому і зарахування учнів, їхні обов'язки, заохочення за успішність та зразкову поведінку. Важливим було те, що навчання в училищах і школах повинно здійснюватися за навчальними планами й програмами, затвердженими Міністерством трудових резервів [8, с. 101].

У цей період різними видами навчання були охоплені тисячі робітників, крім того, удосконалювали свою кваліфікацію бригадири, десятники, механіки, нормувальники й рахункові працівники. Більшість робітників зазвичай навчалися за індивідуальними і бригадними методами, без відриву від виробництва [1, с. 148].

50-ті роки ХХ століття вирізняються бурхливим розвитком закладів трудових резервів. У південному регіоні України продовжувалася розвиватися суднобудівна галузь. Так, згідно з наказом Миколаївського обласного управління народної освіти, у грудні 1953 р. було засновано ФЗУ № 12. У цій школі молодь навчалася за курсовою системою протягом 6-10 місяців за різними професіями для потреб суднобудування [7, с. 365].

Для поліпшення стану сільського господарства продовжували створюватися нові сільськогосподарські училища. Таким чином, на Херсонщині виникають: школа механізації в с. Нова Олексіївка (1952 р.), яка у 1953 р. перейшла в систему профтехосвіти, Нововоронцовське училище механізації сільського господарства (УМСГ) (1954 р.), Генічеське УМСГ (1954 р.), Хорловське УМСГ (1956 р.), Білозерське професійно-технічне училище (1957 р.), В. Лепетихське УМСГ (1958 р.) [10].

Також у 1957 р. в УРСР розпочали свою роботу 6 професійно-технічних училищ для підготовки кваліфікованих робітників із вихованців дитячих будинків з 12-річним терміном навчання. В цих закладах учні, крім професійної підготовки, отримували загальну середню освіту [7, с. 70]. Так, у Херсонській області було відкрите Білозерське ПТУ.

На кінець 1958 року на Херсонщині існували 5 шкіл ФЗУ і 14 навчальних закладів трудових резервів: у м. Херсоні – ремісниче училище (РУ) № 1, РУ № 3, будівельне училище (БУ) № 4, БУ № 14, школа ФЗН № 5; у м. Н. Каховка – технічне училище (ТУ) № 2; у с. Білозерка – ПТУ № 6; Хорловське УМСГ № 7, В. Лепетихське УМСГ № 8, Ново-Олексіївське УМСГ № 9, Архангельське УМСГ № 10, Красноперекіпське УМСГ № 11, Ново-Воронцовське УМСГ № 12, Генічеське УМСГ № 13, що свідчить про різноманітність навчальних закладів в області [14, арк. 69–75].

Зарахування учнів до навчальних закладів трудових резервів відбувалися у різні терміни. Важливим було те, що, наприклад, на навчання за професією механіка-комбайнера з 6-місячним терміном навчання приймали учнів у січні, й уже влітку випускали кваліфікованих робітників, які одразу ж розпочинали працювати.

В енциклопедичному виданні «Профтехосвіта України: ХХ століття» зазначається, що наприкінці 40-х років авторитет ремісничих, залізничних училищ і шкіл ФЗН серед молоді різко впав. Автори наводять низку причин: низький професійний рівень майстрів виробничого навчання і викладачів; незадовільне забезпечення переважної більшості шкіл та училищ новим обладнанням, інструментами й матеріалами; незадовільна організація навчального процесу тощо. Внаслідок цього відбулося значне скорочення мережі училищ і шкіл: з 815 у 1946 р. до 636 у 1949 р. [7, с. 68].

На початку 50-х років ХХ ст. партійними й радянськими органами вживалися заходи щодо збереження та відтворення системи трудових резервів. Комплектація цих закладів освіти повинна була виконуватися під час проведення агітаційно-роз'яснювальної роботи, проте продовжувався тиск на батьків, підлітків, загальноосвітні

заклади з метою виконання доведених завдань. За даними науковців, у 1951 р. до училищ трудових резервів республіки на 25,6 тис. місць було подано 61,7 тис. заяв, а у 1955 р. – близько 4 заяв на одне місце [7, с. 69].

Не залишилася без змін і підготовка робітників у системі трудових резервів для сільськогосподарського виробництва, яка проводилася в незначному обсязі. Але вже на початку 1954 р. Українським республіканським управлінням трудових резервів було прийнято від Міністерства сільського господарства УРСР і Міністерства радгоспів УРСР 83 школи механізації сільського господарства. Ці школи, а також 43 ремісничих училища і школи ФЗН були реорганізовані в училища механізації сільського господарства й переведені на систему навчання ремісничих училищ і шкіл ФЗН промисловості [8, с. 113].

Для зміни ситуації та підняття авторитету трудових резервів указом Президії Верховної Ради СРСР від 18 березня 1955 року відмінено призов (мобілізацію) молоді в ремісничі й залізничні училища [4; 7]. Було розпочато роботу з удосконалення мережі закладів системи трудових резервів. Також постановою Ради Міністрів СРСР від 2 серпня 1954 року «Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, яка закінчила середню школу, для роботи на виробництві» створювався новий тип професійного навчального закладу – технічне училище, перед яким ставилося завдання готувати кваліфікованих робітників і молодший технічний персонал з числа молоді з повною середньою освітою. Залежно від складності професії термін навчання складав від 10 місяців до 1,5-2 років [8, с. 114].

Технічні училища мали велику популярність серед молоді. Про це свідчать такі дані: у 1955 р. діяло 68 технічних училищ (контингент – 16,3 тис. учнів), у 1956 р. – 107 училищ (контингент – 28,9 тис. учнів), у 1957 р. – 124 училища (контингент – 33 тис. учнів). За період з 1955 по 1958 рр. для народного господарства було підготовлено 72 тис. кваліфікованих робітників [там само, с. 115].

Змінювалися й навчальні плани технічних училищ: до 70 % навчальних годин відводилося на виробниче навчання. Також майбутні робітники вивчали технічні та спеціальні предмети. Для більшості професій включались такі предмети, як автоматика виробництва й основи прикладної механіки.

Позитивним під час існування закладів трудових резервів стало те, що будівельні школи було реорганізовано в будівельні училища з 2-річним терміном навчання. До кінця 1958 р. у країні вже діяло 160 будівельних училищ, в яких навчалось 29,5 тис. осіб [7, с. 84]. Так, наприклад, у Одеському обласному управлінні трудових резервів за 1958/59 н. р. будівельні школи № 3, № 5 і училище механізації сільського господарства перетворені в будівельні училища № 8, № 10 і № 4 [13, арк. 14, 33].

Під час навчання в училищах та школах ФЗН значна увага приділялася комуністичному вихованню молодих робітників. Особливі пріоритети надавалися політичному, військово-патріотичному та фізичному вихованню [7, с. 71]. Одним із таких прикладів є спортивне товариство «Трудові резерви», створене у 1943 р. з метою керування фізичним вихованням учнів. Вже через рік у навчальних закладах УРСР працювало 1136 спортивних секцій для 68 тис. учнів, в тому числі й на Півдні України [там само, с. 75].

У цей період вагоме місце у виховній роботі училищ і шкіл посідала технічна творчість учнів, гуртки винахідників, новаторів, раціоналізаторів, де під керівництвом майстрів виробничого навчання майбутні робітники не тільки одержували навички і уміння, але й модернізували верстати, створювали нові пристрої. Значну роль у діяльності навчальних закладів трудових резервів відіграло соціалістичне змагання, яке охоплювало майже усі сторони життя [6, арк. 15–16].

Нові вимоги у промисловості, транспорті, будівництві та сільському господарстві зумовили зміни у переліку професій. Так, наприкінці 50-х років кількість професій

у технічних училищах зросла з 279 до 294, а у школах фабрично-заводського навчання – з 94 до 133 [7, с. 71]. Позитивним було також розроблення 173 збірників навчальних планів і програм, які мали змінити зміст підготовки кваліфікованих робітників у закладах системи трудових резервів.

Зауважимо, що у досліджуваній період навчальні плани та програми були уніфікованими. Жорстка регламентація форм і методів організації навчально-виробничого процесу значно обмежувала простір професійного розвитку педагогів, унеможлиблювала педагогічну творчість.

О. Булгаков зазначає, що «вже у 50-ті роки підготовка робітників у системі трудових резервів почала відставати від загального рівня економічного і культурного розвитку країни. У системі утворилося багато типів навчальних закладів з різними термінами навчання. ... вичерпали себе школи ФЗН, які базувалися на початковій школі» [2, с. 93]. Ми погоджуємося з думкою науковців, що державні трудові резерви були складним, суперечливим суспільним утворенням, що виникло внаслідок діяльності командно-адміністративної системи. Але на певний історичний відрізок часу вони перетворилися на могутню систему підготовки кадрів, що забезпечувала народне господарство більш-менш кваліфікованою робочою силою [9].

Державні трудові резерви як педагогічну систему також характеризували: мінімізація типів навчальних закладів, вузький перелік напрямів підготовки, уніфікація змісту, форм і методів навчання, використання авторитарно-силових засобів виховання, повне матеріально-технічне та навчально-методичне державне забезпечення [11, с. 87–91].

Система трудових резервів припинила своє існування після прийняття Верховною Радою СРСР 24 грудня 1958 р. Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти СРСР». Цим документом в колишньому Радянському Союзі створювалася система професійно-технічної освіти, що стала спадкоємицею системи трудових резервів.

Отже, розвиток державних трудових резервів у 40-50-ті роки ХХ ст. безпосередньо залежав від суспільно-політичних та економічних змін, що відбувалися у країні. В умовах тоталітарного режиму, повного ігнорування громадсько-педагогічної думки професійно-технічна освіта в Україні перетворилася на уніфіковану загальнорадянську, де домінуючу роль займала партія, яка створювала ідеологічні орієнтири в освіті.

Системою трудових резервів було виконано завдання, поставлене державою щодо підготовки кваліфікованих робітників з різних професій. Однак ця система не могла задовольнити вимоги суспільства, яке гостро потребувало кваліфікованих робітничих кадрів у зв'язку з науково-технічною революцією 50-х років ХХ ст.

Здійснений аналіз не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми, а засвідчує необхідність подальшого дослідження системи професійно-технічної освіти південного регіону України.

Література:

1. Бишовець І. О. Основні тенденції розвитку професійно-технічної освіти в Україні в 1950-ті рр. / І. О. Бишовець // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ, 2014. – № 2 (106). – С. 147–152.
2. Булгаков А. А. Профессионально-техническое образование в СССР на современном этапе / А. А. Булгаков. – М. : Высшая школа, 1977. – 311 с.
3. Гаврилов В. М. Набори до закладів системи трудових резервів як фактор деформації статево-вікової структури населення колгоспних сіл / В. М. Гаврилов // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Исторические науки. – Симферополь, 2012. – Т. 25 (64), № 2. – С. 72–85.
4. Докашенко Г. П. Професійно-технічна освіта в системі міграційних процесів повоєнної радянської держави (історично-політологічний аспект) / Г. П. Докашенко // Науковий

- вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : зб. наук. пр. – Ізмаїл, 2013. – Вип. 32. – С. 15–21.
5. Освіта на Миколаївщині у ХІХ–ХХ ст. : історичні нариси / під ред. І. С. Павлика. – Миколаїв : [б. в.], 1997. – 176 с.
 6. Приказы Главного управления трудрезервов (10 января 1959 г. – 26 августа 1959 г.) // ДАХО. – Ф. Р-3598. – Оп. 1. – Спр. 171. – 170 арк.
 7. Профтехосвіта України : ХХ століття : енциклопедичне видання / за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : АртЕк, 2004. – 876 с.: іл.
 8. Пузанов М. Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М. Ф. Пузанов, Г. И. Терещенко. – К. : Вища школа, 1980. – 232 с.
 9. Родимые пятна : опыт документального исследования // Профессионально-техническое образование. – 1990. – № 9. – С. 8–15.
 10. Сведения, исторические справки об истории профессионального образования Херсонщины и профессионально-технических училищ, 1979 // ДАХО. – Ф. Р-3598. – Оп. 3. – Спр. 244. – 51 арк.
 11. Селецький А. Передумови реорганізації державних трудових резервів у систему професійно-технічної освіти в середині ХХ ст. / А. Селецький // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць / Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України; [редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К., 2014. – Вип. 7. – С. 87–91.
 12. Справка о развитии профессионального образования в Николаевской области, 1959 // ДАМО. – Ф. Р-2796. – Оп. 2 – Спр. 166. – 5 арк.
 13. Статистические отчеты (ф.11) и объяснительные записки к ним облуправлений трудовых резервов об итогах учебной работы за 1959 г. (Николаевское, Полтавское, Одесское) // ЦДАВО України. – Ф. 4609. – Оп. 1 – Спр. 456. – 99 арк.
 14. Статистические отчеты профтехучилищ о составе учащихся (форма – 4, 5, 7, 10 за 1958 год) // ДАХО. – Ф. Р-3598. – Оп. 1. – Спр. 165. – 177 арк.
 15. Сургай О. Підготовка кваліфікованих робітників в професійно-технічних навчальних закладах України (1940–1985 рр.) / О. Сургай // Університет. – 2012. – № 2 (46). – С. 88–97.

Данилова Е. И.

ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЮЖНОМ РЕГИОНЕ УКРАИНЫ

В статье проанализировано подготовку квалифицированных рабочих как средство формирования рабочих кадров УССР в 1940-1958 годах. Этот период охарактеризован как период становления системы трудовых резервов, что соответствовало общественно-политическому направлению развития трудовых ресурсов Советской Украины. Рассмотрены образовательные нормативно-правовые документы, регламентирующие деятельность системы трудовых резервов. Определено, что трудовые резервы были предпосылкой становления системы профессионально-технического образования Украины. Освещены особенности системы трудовых резервов южного региона Украины, проанализированы изменения в учебно-воспитательном процессе учебных заведений, их материально-технической базы, количественных показателей и тому подобное.

Ключевые слова: трудовые резервы, профессионально-техническое образование, профессионально-техническое учебное заведение, училище, квалифицированный рабочий.

Danylova O. I.

PRECONDITIONS OF ESTABLISHMENT OF VOCATIONAL EDUCATION IN SOUTHERN REGION IN UKRAINE

The article analyzes the training of skilled workers as a means of workforce in USSR in 1940-1958 years. This period author determined as the time of establishing of the system of labor reserves that corresponded to the social and political direction of the development of human resources of the Soviet Ukraine. Educational normative-legal documents regulating the activity of the system of labor reserves are considered.

Determined that employment rezerves were the precondition of establishing of the system of vocational education in Ukraine. The peculiarities of the system of labor reserves of Southern Ukraine are highlighted; the changes in the educational process in educational establishments, its material and technical base, quantitative indicators are analyzed.

The development of state labor reserves in the 40-50 years of the XXth century directly dependents on the socio-political and economic changes taking place in the country. In the conditions of totalitarian regime, fully ignoring public-pedagogical opinion the vocational education in Ukraine has become a unified general soviet, where the dominant role occupied party that created the ideological orientations in education.

The system of labor reserves was done task, set by the state, of preparating of skilled workers from different professions. However, this system could not satisfy the demands of society that desperately needed skilled workers in connection with scientific and technological revolution of the 50 years of the XXth century.

Keywords: labor reserves, vocational education, vocational educational establishments, college, skilled worker.

УДК 37.013.42:37.018.1:050(045)»19»

Дереш В. С.*

ПУБЛІКАЦІЇ З ПРОБЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРІОДИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто педагогічну періодику другої половини ХХ століття (журнали «Семья и школа», «Радянська школа», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Рідна школа»), яка містила адресовані батькам публікації з проблем сімейного виховання; висвітлено вплив педагогічної періодики на сім'ю та зміст сімейної соціалізації дитини; з'ясовано, що періодичні видання були засобом сімейного виховання та мали на меті спрямовувати виховання дітей у сім'ї відповідно до соціокультурних змін, які відбувалися в тогочасному суспільстві; розкрито зміст основних рубрик журналу «Семья и школа» («Книжкова полиця», «Кіно. Радіо. Телебачення. Театр. Музика. Живопис», «Виховання громадянина», «В інтересах дитини», «Підліток і суспільство», «Школа дошкільника», «Дозвілля і побут сім'ї. Заняття для дітей», «Відбулася цікава розмова», «Дитина і дорослий» та ін.).

Ключові слова: сім'я, сімейне виховання, засоби сімейного виховання, сімейна соціалізація, педагогічна періодика.

Одним із мезочинників соціалізації є засоби масової інформації (ЗМІ). Адже повноцінне формування особистості не можливе без впливу на неї ЗМІ. Щоправда, на сьогодні більшість людей надає перевагу інформації, отриманій з телебачення та мережі Internet. Це стосується і батьків, які виховують дітей, спираючись на знання, духовні цінності, моральні норми, поширені у цих ЗМІ. У дітей та молоді формується уявлення про пресу як пережиток, анахронізм. Змінилося ставлення і до педагогічної періодики. На противагу ХХ століттю, коли ці видання поширювали результати науково-педагогічних досліджень, були джерелом інформації про особливості формування, розвитку й виховання молодого покоління в сімейному колі та в школі, у ХХІ столітті педагогічна преса користується увагою лише серед педагогів. Батьки нехтують інформацією з таких джерел, вважаючи її несуттєвою і непрогресивною. Звісно, це призводить до безвідповідальності у вихованні дітей, моральної деградації молоді.

У другій половині ХХ століття педагогічні періодичні видання («Семья и школа», «Радянська школа», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Рідна школа») були

© Дереш В. С.